

تاریخ یکصد و پنجاه ساله شهرداری کرمانشاه
و
نگاهی به اوضاع اقتصادی و اجتماعی آن عصر

هرمز بیگلری

۱۳۹۷

انتشارات کرمانشاه

سرشناسه	: بیگلی هرمز ، ۱۳۲۲ -
عنوان و نام پدید آور	: تاریخ یکصد و پنجاه ساله شهرداری کرمانشاه و نگاهی به اوضاع اقتصادی و اجتماعی آن عصر /
مشخصات نشر	: هرمز بیگلی .
مشخصات ظاهری	: کرمانشاه : انتشارات کرمانشاه ، ۱۳۹۷ .
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۶۱۷۷-۰۲-۳
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
یادداشت	: کتبانامه : ص . ۱۵۷ .
موضوع	: شهرداری کرمانشاه
موضوع	: کرمانشاه - تاریخ
موضوع	: kermanshah(iran)- Historu
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۷ پ ۹ ۸۵ / DSR2047
رده بندی دیویی	: ۹۵۵/۴۴
شماره ثبت	: ۵۲۹۲۱۷۸

نام کتاب: تاریخ یکصد و پنجاه ساله شهرداری کرمانشاه و نگاهی به اوضاع اقتصادی و اجتماعی آن عصر (مؤلف:

هرمز بیگلی

ناشر: انتشارات کرمانشاه (هرمز بیگلی)

حروف نگار و صفحه آرا: فروزان فرحناکی

چاپ نخست: ۱۳۹۷

قطع کتاب: ۱۶/۱۶

مشاور چاپ: آقای احمدی

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

تعداد صفحات: ۲۰۴ صفحه

قیمت: ۳۰۰۰۰ تومان

شماره شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۱۷۷-۰۲-۳

حق چاپ برای نویسنده محفوظ است

انتشارات کرمانشاه: خیابان آیت الله کاشانی (دبیر اعظم) - طبقه دوم پاساژ مقدم

تلفاکس: ۳۷۲۲۲۹۳۲ همراه ۰۹۱۸۸۳۶۳۰۶۴

فهرست مطالب

عنوان صفحه

پیش گفتار

مقدمه: نگاهی کوتاه به گذشته و تاریخ شهر کرمانشاه

۱.....	نظری کوتاه به محل قدیمی کرمانشاه (قلعه کهنه).....
۵.....	عریضه چاکر جان نثار عباس‌قلی دلال مستاجر سراهای مرحوم وکیل‌الدوله.....
۸.....	وارهای شهر.....
۸.....	دوره‌های کرمانشاه.....
۸.....	فناات کرمانشاه.....
۹.....	باغات کرمانشاه.....
۱۲.....	عریضه ضعه و ققاس صاحبان باغ.....
۲۴.....	مرحوم خادم‌الحین . مدالله عن بیگلربیگی کرمانشاهان.....
۲۸.....	حکم عالی شهر.....
۳۰.....	حکومت زین‌العابدین خان اه رافه.....
۳۳.....	حکومت امیرنظام گروسی.....
۳۵.....	امیر مجلل.....
انتصاب شهردار کرمانشاه در یکصد و سی و یکسال قبل از سوی حکومت وقت (امیر نظام گروسی).....	۳۷.....
نمونه‌ای از احکام امیرنظام سنه ۱۳۱۰ هـ ق.....	۳۹.....
مُحرم ۱۳۱۱ هـ - ق و شورش اهالی کرمانشاه بر علیه ساندیه نایب الحکومه وقت.....	۴۰.....
قیمت نان در ۹۸ سال قبل.....	۴۸.....
ارزش یکبای عمارت واقع در ناحیه سراب در ۹۰ سال قبل.....	۵۰.....
افتتاح اولین بیمارستان کرمانشاه.....	۵۲.....
گرانی و سختی معیشت.....	۵۲.....
تعهد از آسیابان شهر.....	۵۳.....
وضع نان شهر ۱۳۲۵ هـ ق.....	۵۷.....

۵۸	پاره‌ای از مکاتبات سال ۱۳۲۵ هـ ق
۶۵	حکومت عبدالحسین میرزا فرمانفرما
۶۹	اسدالله خان بیگلربیگی
۷۰	سپه‌ام‌الدوله
۸۵	نمونه‌هایی از مکاتبات ۱۳۳۴ هـ ق
۸۷	قیمت اجناس در سنه ۱۳۳۴ هـ ق
۹۶	ورود اولین گروه مهاجرین به کرمانشاه ۲۷ ربیع‌الاول ۱۳۳۴ ق
۱۰۸	انخابات بلدیة در یکصد و یکسال پیش
۱۱۴	مرحوم حسین علی خان کرمانشاهانی
۱۱۷	مرحوم حاج میرزا فتح‌الله خباز باشی
۱۲۲	مرحوم امیر محترم
۱۲۶	انجمن‌های ملیه کرمانشاه
۱۲۹	اسامی رؤسای انجمن شهر کرمانشاه قبل از انقلاب اسلامی
۱۳۰	اسامی اعضای شورای اسلامی مرکز کرمانشاه پس از پیروزی انقلاب اسلامی
۱۳۲	اسامی شهرداران کرمانشاه ۱۳۹۵ - ۱۳۳۶ ش
۱۳۷	امور آبادانی شهرداری از سال ۱۳۰۵ تا ۱۳۰۸
۱۳۷	انجام کارهای عمرانی از سال ۱۳۰۸ تا ۱۳۱۰
۱۳۸	اولین پیلان بلدیة
۱۳۸	نرخ‌گذاری
۱۴۰	کارهای عمرانی در سال ۱۳۲۰
۱۴۱	کارهای عمرانی در سال ۱۳۳۴ تا ۱۳۳۷
۱۴۹	انجمن شهر کرمانشاه
۱۵۱	فعالیت شهرداری کرمانشاه
۱۵۷	منابع و مأخذ
۱۶۱	تصاویر ضمیمه

به نام یگانه هستی بخش جهان

پیش گفتار

سپاس و ستایش بی‌پایان و حمد بیکران بدرگاه ایزد منان، آفریدگار بسیار مهربان، آمرزنده گناهان، مبعوث کننده پیامبران و رسلان بالاخص حضرت ختمی مرتبت محمد مصطفی (ص) پیامبر عظیم‌الشان اخ زمان که جهان و جهانیان را با انوار درخشان قرآن هدایت و راهنمایی فرمود. با درود و صلوات بر پیامبر پاک سرشت و سرور عالمیار و آدین و فرزندان بالاخص جانشینان بر حق حضرتش تا روز رستاخیز. سرگرم همه آنچه را که خداوند بزرگ به من عنایت فرمود که در بهیشتی چون کرمانشاه و سرزمین با طراوت و مردمی بسیار مهربان و بزرگانی، در علم و ادب و عرفان که چون ستاره‌گان آسمان چه در گذشته و چه در زمان حال آثار و احوالشان در همه حال رهروان فراوان داشته و دارند که ان لحاظ فرهنگ و معرفت و خصوصاً معنویت موجب مباهات این مرز و بوم بود و خواهند بود چنانچه در این مقدمه امکان آن فراهم نمی‌گردد که یادی از همه آن بزرگواران نموده باشیم.

قبل از اینکه به مطالب اصلی بپردازم لازم دانستم که به طور بسیار فشرده و مختصر درباره‌ی پیشینه و شناخت بیشتر این دایره‌ی گوشه‌هایی از تاریخ پُر عظمت و پُر از راز و رمز این شهر باستانی و بسیار کهنسال که نه تنها مجموعه‌ای عظیم از تاریخ محلی خود را شامل می‌شود بلکه با بررسی و دقت بیشتر، تاریخ سرافرازی کشور

اسلامی را بیش از صدها قرون متوالی به استناد و منابع مهم و معتبر تاریخی و باستان‌شناسی در دل کوه‌های سر به فلک کشیده زاگرس خصوصاً بیستون و دشت‌های زیبا و سحرآمیز و با صفای خود از دستبرد روزگاران مصون داشته است در واقع این استان بصورت رمزگشای تاریخ و ما قبل تاریخ کشور اسلامی ایران محسوب می‌شود و همان‌طوری که با گشودن رمز کتیبه بیستون سایر کتیبه‌های هخامنشی رمزگشائی گردید جهت شناخت بیشتر این سرزمین اهورائش تلاش و پویائی فرزندان دلاور این مرز و بوم خصوصاً نسل جوان را بلب لب می‌نماید که در راه تحقیق بیشتر دامن همت به کمر بسته و از هر تلاشی در این راه دشوار و پُر پیچ و خم دریغ نورزند.

معماری شهرهای تاریخی ایران از لحاظ سبک و ساختاری زیر بنائی آن‌ها در طول زمان‌های گذشته بر حسب عوامل مختلف جغرافیائی خصوصاً آب و هوای مناطق، سبک زندگی و خشک و یا در مناطق سرد سیری و دوری و نزدیکی با کوه‌ها و یا دریا و غیره هر یک دارای ویژگی‌های مختص به خود بوده و بدین جهت از لحاظ نوع مصالح و اسکلت‌بندی اصلی ساختمان‌ها و بازارها، راه‌ها و غیره هر یک شرایط خاص خود را دارا بودند. ولی در اکثر شهرهای قدیمی و کهن اولین مسأله مهم تأمین آب شهرها بود که آن هم از طریق حفر چاه و قنات که دارای سابقه چند هزار ساله است این مُعضل را برطرف نموده بودند حال چون بحث فعلی ما در خصوص شهر تاریخی کرمانشاه است لذا از ویژگی‌های سایر شهرها صرف‌نظر نموده و مختصراً در خصوص ساختار و هسته اصلی شهر کرمانشاه اشاره‌ای خواهیم نمود.

در کتاب تاریخ ده هزار ساله کرمانشاه مُستنداً اشاره‌ای به روستانشینی آغازین پس از دوران غارنشینی به طور نسبتاً مفصل بحث نمودیم که نخستین روستای خاورمیانه در کرمانشاه (بخش دینور) با سابقه بیش از ده هزار ساله حفاری و کشف گردید، در واقع احداث پاره‌ای از شهرها به گونه‌ای می‌تواند توسعه همان روستاهای اولیه در اکثر نقاط ایران باشد که در اثر افزایش جمعیت و تحولات اقلیمی و عوامل مختلفی تدریجاً مراحل اولیه و تکامل را پیموده‌اند تا سرانجام به صورت شهرهای بزرگ و پر جمعیت امروزی ما شاهد شکوفایی و توسعه آن‌ها می‌باشیم.

در قرون اخیر با توجه به روند نوسازی، همان‌طوری که می‌دانیم ساختارهای شهرهای بزرگ و کهن ایران به طور بسیار چشم‌گیری دچار تحولات و دگرگونی شده به لوری که بسیاری از عناصر اصلی و حتی تاریخی و ارزشمند که بی‌سر ویت و پیشینه تاریخی شهرها را تشکیل می‌دادند در اثر ساخت و ساز و نوسازی تدریجاً جایگزین ساختارهای کهن شدند و در آن زمان‌ها تساهله به علل مختلفی این-گونه ساختارها یا بکلی تخریب شده و تغییر کاربری دادند و یا در اثر عدم توجه به قدمت و تاریخ این بناهای تاریخی رسطا مالکین و یا در اثر احداث خیابان‌ها و میادین جدید دچار این‌گونه تحولات و دگرگونی و یا منجر به انهدام آن‌ها گردید.

شهر تاریخی کرمانشاه از جمله استان‌های تاریخی با پیشینه‌ای بسیار کهن می‌باشد که پس از قرون متمادی که مرکزیت اصلی این استان

شهر (دینور) بوده است که خود تاریخی بسیار مفصل و مجزی دارد.^۱ پس از انهدام آن شهر معظم که هنوز خرابه‌های آن در بخش مذکور و کنار زیباجوی قرار دارد به چشم می‌خورد، بعدها مرکزیت این منطقه که قدیم الایام بلاد جبل خوانده می‌شد شهر کرمانشاه گردید.

به علت موقعیت مرزی این استان و هم‌جواری با بین‌النهرین (کشور راق) فعلی و شهرهای تاریخی بابل، اُکد و سیبار و غیره در چند هزار سال پیش که (امپراطوری آشور در آن جا مُستقر می‌بود) و به سبب ارتباط سیاسی، اقتصادی و نظامی مردمان (میان دو رود) و کوه- نشین که همواره از طریق جنگ و یا صلح خواه ناخواه تأثیراتی بر جا می‌گذاشت. از همان تاریخ این منطقه موقعیت تجاری و استراتژیکی خود را تا عصر ساسانی حفظ نموده، و جاده بغداد به کرمانشاه، و امتداد آن به پایتخت تیم مادها (اکباتان) همدان موجب گردید، کرمانشاه که تنها گذرگاه ارتباطی به بین‌النهرین محسوب می‌گردد از اهمیت ویژه‌ای برخوردار باشد. عاقبت از همین گذرگاه مهم تاریخی بود که مادها از بلندی‌های زاگرس فرود آمدند و بزرگترین امپراطوری عصر خود یعنی دولت بسیار مقتدر آشور را برپا نمودند و منهدم کردند، وجود کتیبه داریوش هخامنشی بر دیواره کوه بیستون این معبر مهم تاریخی بیانگر اهمیت و اعتبار این مسیر فوق‌العاده مهم راهی است، که جنگ- جویان و کشورگشایان همواره سعی داشتند که شرح تحولات خود را در پُرآمد و شدترین مسیرهای تاریخی بر دیواره کوه‌ها و سخره‌ها نقر

^۱- دینور تا زمان تیمور آباد بوده و احتمالاً در اثر زلزله‌ای مهیب در همان تاریخ بکلی تخریب شده است.

نمایند، چنانچه کتیبه‌های سربل ذهاب و نقوش حجاری شده آنوبانی‌نی و دیگر حجاری‌های آن ناحیه از جمله کتیبه‌ی شیخان که فعلاً جزء کشور عراق است از آن جمله‌اند. هم‌چنین آن قسمت از جاده ابریشم که از این مسیر می‌گذشت موجب ترقی امور بازرگانی و رونق این شهر گردیده بود.

علل تغییر مکان شهر کرمانشاه در طول تاریخ

همان‌دوری که می‌دانیم کرمانشاه در غرب کشور و منطقه‌ای مرزی محسوب می‌شود. در اهل تاریخ آماج حملات و جنگ‌ها و لشگرکشی‌های بسیار بیشمار، حتی قبل از تشکیل امپراطوری ماد، قرار گرفته است خصوصاً در زمان‌های اخیر به صورت پراکنده زندگی می‌کردند و هنوز هسته اصلی این دولت را وجود نیامده بود دولت آشور بارها و بارها با آتش زدن شهرها زار و زخمی و مزارع و تخریب قلاع و استحکامات شهرها و کشت و کشتار بی‌وقته اهالی و غارت کردن احشام و غیره که خود تاریخ مفصلی دارد نسبت به مهمی از این نواحی را متصرف شده بود. در دوران‌های بعد نیز این منطقه را آسیب دشمنان در امان نماند چنانچه در حمله اعراب و حملات مغول خصوصاً در زمان هلاکو خان مغول با لشکر بی‌شمار که قصد تسخیر بغداد را داشت.

خان مغول این شهر را مورد تخریب و کشت و کشتار فراوانی قرار داد، که چون بحث فعلی ما در خصوص حوادث تاریخی کرمانشاه نیست فقط به این نکته اشاره می‌شود که در اثر بروز جنگ‌های تاریخی چه در زمان صفویه و جنگ‌های ایران و عثمانی و در زمان نادرشاه

افشار و زندیه و جنگ‌های جهانی اول و دوم موجب گردید که این شهر در اثر جنگ‌ها و یا بروز بیماری‌هایی نظیر وبای عمومی و یا طغیان رودخانه قره‌سو چندین بار محل اصلی آن تغییر مکان یابد. شهر کرمانشاه با توجه به وجود تپه‌ها و ناهموار بودن سطح زمین به ناچار ساختمان‌ها و بناهای شهر بر روی تپه‌ها و ناهمواری‌ها احداث شده است.^۲

وجود تپه چیا سرخ و علافخانه و تپه فتحعلی‌خان و غیره موجب گزیده شدن شهر را به صورت کنونی جلوه‌گر نماید از دیرباز به علت وجود باغات بسیار زیبایی در اکثر مناطق کرمانشاه در آن ایام شهر را به صورتی بسیار زیبا و بدنی خصوصاً برای تازه‌واردی جلوه‌گر ساخته بود در یک قرن گذشته سبب کاه‌های حکومتی دیوان‌خان و بازارها و مساجد شهر و دیگر مزارع بزرگان، اکثر خانه‌ها کاه‌گلی و دارای گذرهای بسیار تنگ و خیابان‌های پیچ در پیچ بود سقف منازل نیز تیر و چوب و در اکثر خانه‌ها علاوه بر استفاده از آب قنات از چاه هم استفاده می‌نمودند، دور تا دور شهر محصور به دیوار بوده است که به فاصله‌های معینی دارای برج‌هایی برای حفاظت شهر وجود داشته است.

^۲ - کرمانشاه چاله، چاله زمینه بیستون خوش آوه، جایه‌گی شیرینه
منظور شهر کرمانشاه است که به علت وجود تپه‌های متعدد، ساختمان‌ها به همین علت در پستی و بلندی احداث شده‌اند و زمین مسطح نیست. بیستون خوش آب و هوا است و جایگاه شیرین (عشق فرهاد بوده است) می‌باشد.

چندی قبل برگه‌ای اینترنتی تحت عنوان شهرداری‌های ایران چه سالی تأسیس شده‌اند نظرم را جلب نمود که در آن نام سی شهر ایران و سال تأسیس شهرداری‌ها مذکور درج گردیده بود، که در آن تاریخ شروع به فعالیت‌های شهرداری (بلدیه قدیم) را در دوره اول مجلس شورای ملی ایران در سال ۱۲۸۶ خورشیدی زمان مشروطه، آغاز گردیده بود که عین تصویر در پایان درج گردیده که در این جدول سال تأسیس شهرداری تهران را در ۱۲۸۶ خورشیدی قید شده که کاملاً صحیح است ولی در خصوص تأسیس شهرداری کرمانشاه ردیف ۲۵ سال ۳۰۹ قید شده بود که چون کم و بیش باطلاع و نقل قول- های بزرگان آن داشت کرمانشاه داشتم و شهرداری کرمانشاه، و به اصطلاح بلدیه آن زمان در ناخ حکومتی (دیوانخان) مستقر بود لذا بر آن شدم که در این زمینه تحقیقات بیشتر نمایم تا بر اساس مدارک مستند و تاریخی که در نزد کارنده موجود بود سرانجام توانستم تاریخ دقیق تأسیس شهرداری کرمانشاه را در سال ۱۲۳۸ که دارای شهردار و شهرداری بوده تعیین و روشن نمایم و بدین ترتیب رکورد نخستین شهرداری در ایران بااستناد آنچه که گذشت شار کرمانشاه می‌شود که حتی قبل از تهران و حتی تصویب مجلس شورا دارای شهرداری بوده است، و چون اولین شهردار کرمانشاه قبل از ۱۲۳۸ مرحوم امیر مجلل (غلامعلی میرزا) فرزند ابراهیم مشکوه‌الدوله بوده است که طی حکم صادره از سوی مرحوم امیر نظام گروسی به علت کسالت، بیماری و معزول و مرحوم عبدالله خان بیگلربیگی کرمانشاه به جای ایشان منصوب می‌شود که احتمالاً امیر مجلل در سال ۱۲۳۷ نیز شهردار بوده است و با این احتساب شهر کرمانشاه حتی ۴۷ سال قبل از پایتخت

دارای (بلدیه یا شهرداری بوده است)، جهت روشن شدن ذهن خوانندگان گرامی سعی شده تا حد امکان سیمای کرمانشاه را در آن روزگاران تا حد امکان با توضیحات لازم ترسیم و روشن نمایم تا با تاریخ گذشته و نگرشی به حال استفاده بیشتری برده باشیم بهر تقدیر وظیفه خود دانستم که در حد توان و با مراجعه به اسناد گذشته و قدمی که در نزد نگارنده موجود بود تاریخ مُستند شهرداری کرمانشاه را به تحقیق و تنظیم نموده و به علاقه‌مندان و دوستان این دیار کهن "و تاریخی تقدیم نمایم.

در خانه تاریخی می‌دانم از کلیه دوستداران مطالعه کتاب‌های تاریخی که تاریخ دهه‌ها را شامل کرمانشاه را که به‌چاپ رسیده بود با استقبال کم- نظیر همشهریان ارجمند مواجه که پس از چاپ اول ظرف سه ماه تجدید چاپ گردید به قدری که چاپ دوم آن نیز تا این تاریخ ششم فروردین بجز چند جلد باقی نمانده است تشکر و سپاسگزاری می‌نمایم. در اینجا از دوست فرهیخته و ارجمندم جناب آقای امیررضا دولتشاهی ریاست محترم اداره روابط عمومی و بین‌المللی شهرداری کرمانشاه و هم‌چنین از جناب آقای بی‌بی زاری مسئول محترم امور سمعی و بصری شهرداری که هفته‌ها مزاحمت را بهمان شدم و با کمال لطف و مهربانی در زمینه‌های مختلف با من همکاری و مساعدت نمودند صمیمانه تشکر و قدردانی می‌نمایم، هم‌چنین از مادر محترم بایگانی شهرداری خصوصاً جناب آقای فربرز قنبری مسئول محترم بایگانی شهرداری کرمانشاه صمیمانه قدردانی می‌نمایم. از سرکار خانم فروزان فرحناکی که در کار حروف‌چینی و صفحه‌آرایی نهایت زحمت را

مُستقبل شده‌اند قدردانی و تشکر نموده و توفیق همه این عزیزان را از
درگاه خداوند بزرگ خواهانم.

کرمانشاه هرمز بیگلری

فروردین ۱۳۹۲

www.ketab.ir